

Fritidshem som försäkringsinstitution

Vårdnadshavares perspektiv på verksamheten

Linnéa Holmberg

SCHOOL-AGE EDUCARE AS AN INSURANCE INSTITUTION: THE CAREGIVER'S PERSPECTIVE ON THE ORGANISATION. How do caregivers speak about school-age educare in Sweden today? While their voices are seldom given space in either the media or research, this study reveals knowledge of caregivers regarding the purpose and societal function of school-age educare. The analysis is based on empirical material in the form of responses to a qualitative survey, starting from the research question: How do caregivers construct and position school-age educare discursively? The theoretical inspiration for the study is Foucault, alongside theories on risk management and insurance. School-age educare is positioned as a threefold institution that i) ensures that children's leisure time is organised in a specific way, ii) prevents certain given problems and iii) facilitates a certain kind of meaningfulness. The caregivers' staging of the organisation is of a risk-managing insurance institution that revolves around the safe and secure location, the constructive activity and the fun to be had.

Keywords: school-age educare, caregiver, subjugated knowledges, risk management, safety, security.

Dilemman kring barn och deras fritid

Det svenska fritidshemmet är idag en integrerad del av det sammanhållna utbildningssystemet och har under senare år belagts med ett förstärkt utbildningsuppdrag där verksamheten gått från att benämnas som skolbarnsomsorg till att numer kallas för utbildning och i vilken

Linnéa Holmberg är fil.dr i barn- och ungdomsvetenskap och biträdande lektor på Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet. E-post: linnea.holmberg@buv.su.se

läroplansrelaterad undervisning ska bedrivas. En mycket stor andel barn i åldern 6–9 år är inskrivna på något fritidshem. Även barn mellan 10–12 år är välkomna, men deltar i något lägre utsträckning. Utbildningsformen är inte belagd med någon plikt, men kommuner är alltid skyldiga att tillhandahålla fritidshemsverksamhet i anslutning till förskoleklass och grundskolans lägre årskurser samt anpassad grundskola (Skolverket 2024).

Den samtida utbildningspolitiska och därigenom officiella fritidshemsdiskursen – artikulera i bland annat skollag (SFS 2010:800), läroplan (Skolverket 2024) och tillhörande kommentarmaterial (Skolverket 2023) – iscensätter fritidshemmet som en i det närmsta nödvändig samhällelig inrättning. Nödvändigheten ligger främst i att verksamhetens syfte och uppdrag är att komplettera den reguljära skolan med mer utbildning, undervisning och lärande, samt att på olika sätt kompensera hemmet i relation till de olika livsvillkor som barn omgärdas av. Det vill säga, barns fritid behöver förläggas i fritidshemmet för att betraktas som önskvärd och lämplig. Diskursen gör gällande att utan fritidshemmet tenderar barnen att bli otillräckliga i fråga om både det ena och det andra: lärande, social kompetens, språkfärdigheter och så vidare. Verksamheten lyfts därtill allt oftare fram som en instans som ska hantera socioekonomiska utmaningar och verka brottsförebyggande och talet om fritidshemmets funktion vrids alltmer mot att kretsa kring att säkra, skydda och förebygga (Gardesten, Ackesjö & Wernholm 2023, SOU 2022:61). Givet dessa aspekter kan fritidshem menas fungera som en riskhanterande funktion i samhället, det vill säga som en form av försäkringsinstitution i förhållande till olika tänkbara risker som härleds till barn och deras varande och görande utanför den reglerade skoltiden.

Vad vi har att göra med är problematiken kring barn och deras fritid. En högst aktuell samhällspolitisk fråga, men på intet sätt ny. Snarare är den problematiska fritiden en historiskt genomgående tematik, eventuellt med vissa förskjutningar i vad som pekas ut som problematiskt (Rohlin 2003, 2006). Vad som så att säga är det samtida i den samtida problembeskrivningen kan åskådliggöras genom en historisk kontrastering (Dahlstedt 2018). Den koppling mellan samhällets fortsatta välbefinnande och hanteringen av barns fritid som synliggörs i dagens fritidshemsdiskurs är lika framträdande vid ett nedslag vid tiden runt sekelskiftet 1800- och 1900-talet. Moraliskt och kunskapsmässigt förfall hos barn framställdes som hotandes hela den sociala ordningen. Tal om sedlig förvildning härleddes till osunda hem och den farliga gatan. På liknande sätt härleds idag alltför mycket stillasittande framför alltför många skärmar tillsammans med alltför för stora mängder osund kost till hemmet, på samma gång som barnen

ska hållas borta från den destruktiva och farliga gängkriminaliteten (Djurberg 2022). Problematiken som ska hanteras är därmed i mångt och mycket densamma nu som då. Barn som blir överlämnade åt sig själva i frånvaron av kvalificerad vuxennärvaro riskerar att hamna snett, med den föreställda konsekvensen att om barnen hamnar snett så hamnar samhället i fördärv. På samma sätt är lösningen som erbjuds också i stort sett densamma nu som då. Barns fritid ska kontrolleras, styras och begränsas genom institutionaliserad fostran, socialisering och utbildning – då i arbetsstugor och eftermiddagshem, nu i fritidshem. Inom dessa inrättningar fanns och finns personal som positioneras som experter på barn, deras identitetsutveckling och utvecklingen av deras sociala kompetens (Holmberg, 2018).

Den officiella fritidshemsdiskursen utgör en väsentlig bakgrund till föreliggande studie, men det primära intresset riktas åt ett annat håll, nämligen mot en för sammanhanget central men ofta förbisedd grupp: vårdnadshavare till barn i fritidshem. Deras röster och perspektiv är vanligen inte särskilt framträdande, varken i diskussioner i media eller i forskning om fritidshem. Av detta skäl ter det sig relevant och intressant att studera hur vårdnadshavare talar om fritidshemmet, att belysa vilken betydelse de tillskriver verksamheten och granska hur de skildrar dess syfte och roll i samhället.

Syfte

Studien har för avsikt att synliggöra och analysera vårdnadshavares vetande om fritidshem. Det empiriska material som ligger till grund för detta utgörs av kvalitativa enkätsvar. Syftet är mer precist att undersöka hur vårdnadshavare *gör* fritidshem genom följande forskningsfrågor:

- Hur konstruerar vårdnadshavare fritidshem diskursivt?
- Hur positionerar vårdnadshavare fritidshem i relation till sig själva, till sina barn och till samhället i stort?

Tidigare forskning

Svensk forskning om fritidshem blir alltmer frekvent förekommande, likaså är det internationella intresset för *school-age educate* livaktigt och forskningsfältet *extended education* expanderar. Vetenskaplig uppmärksamhet riktad mot vårdnadshavare till barn i fritidshem är däremot mycket begränsad, för att inte säga obefintlig. Databassökningar med svenska och engelska sökord genererar inga artiklar som

lyfter vårdnadshavares perspektiv i relation till fritidshem – eller dess motsvarigheter i andra länder – utöver en masteruppsats. Nämnade uppsats kretsar kring personal och vårdnadshavares perspektiv på inkluderande arbete i fritidshemmets verksamhet i relation till barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer (Jonsson 2021).

Studier som angränsar till den föreliggande artikelns intresseområde på andra sätt än just i fråga om vårdnadshavare är lättare att hitta. Däribland hanteras frågan om barns livsvillkor, social orättvisa och ojämlika barndomar i en artikel om fritidshemmets kompensatoriska uppdrag. Analysen tar fäste på fritidshemspersonals reflektioner kring detta tema och visar på hur verksamheten är en utjämnande faktor beträffande exempelvis kläder och utrustning för utomhusaktiviteter och gratis mellanmål (Hjalmarsson & Odenbring 2020). Flera studier synliggör vikten av tillgång till jämlik utbildning för att främja social rättvisa och mer likvärdiga barndomar (Ljung Egeland 2015, Odenbring, Johansson & Lunneblad 2016, Odenbring, Lunneblad & Hellman 2017, Odenbring 2019). Samtidigt visar forskning och kunskapsöversikter på betydande skillnader i fritidshemmets utbildning beroende av var den ges, såväl kommunala skillnader som skillnader mellan olika typer av områden är framträdande (Andishmand 2017, Skolverket 2011).

Ett flertal studier undersöker hur personal i svenska fritidshem eller dess motsvarigheter i andra länder arbetar med det kompensatoriska uppdraget i förhållande till hemmet, men även med det kompletterande uppdraget som finns gentemot skolan. Exempel på områden som analyseras är hur personalen tolkar, förstår eller uppfattar själva begreppen kompensatorisk och/eller kompletterande (Lager & Gustafsson-Nyckel 2021, Perselli & Hörnell 2019), vilka utfall kompensatoriska och kompletterande uppdrag får i verksamheten (Lilla & Schüpbach 2021), personalens etiska förmåga i arbetet med att möta varje barn (Hjalmarsson & Löfdahl 2014), personalens omsorg om barnens välbefinnande och stöttning i deras identitetsarbete eller i deras livsförhållanden mer generellt (Hjalmarsson m fl. 2017, Kerr 2021), liksom deras arbete med barns sociala kompetenser (Jonsson & Lillvist 2019), deras främjande av social inkludering och barns känsla av tillhörighet (Karlsudd 2023, Lundbäck 2025) och även hur exkluderingsmekanismer kan ta sig uttryck i verksamheten (Caspersen & Holmedahl Hermstad 2022).

Andra spår som delvis är närliggande den aktuella studien återfinns i artiklar om barns möjligheter att få ta del av fritidshemmets utbildning – eller andra länders motsvarigheter – som inte är obligatorisk och därför inte heller en självklarhet för alla (Gardesten m fl. 2023, Karlsson 2024, Kosaretsky & Ivanov 2019), i studier om relationen

mellan barn och personal i fritidshem (Lager 2021), om fritidshemmet som en trygg eller otrygg plats (Borg 2023), om kompisars betydelse i fritidshem (Lager & Gustafsson-Nyckel 2022, Lago & Elvstrand 2019), om skärmanvändning i fritidshem (Elvstrand, Stenliden & Lago 2023) och i forskning om fysisk aktivitet i fritidshem (Johansson & Söderman 2023).

Vårdnadshavarnas vetande om fritidshem så som det tar sig uttryck i enkätsvaren hakar på olika sätt in i de olika aspekter som de tidigare studierna ger uttryck för, vilket blir synligt i analysen och den avslutande kommentaren.

Teoretiska och metodologiska utgångspunkter

Studien uppehåller sig vid en kritisk diagnostisering av samtiden. Ett diskursanalytiskt anslag inspirerat av Michel Foucault möjliggör en inblick i samhällsfabriken när vårdnadshavares språkbruk i förhållande till fritidshem sätts under lupp (Svensson 2019). Genom att lyfta fram *talet om* till beskådande kan vi få syn på hur människor genom språket skapar och omskapar samhället. Detta förfarande tar avstamp i en socialkonstruktionistisk ansats och en syn på diskurser som meningsskapande processer. Diskurserna utgör förutsättningarna och begränsningarna för hur människor för tillfälligt kan prata och tänka om ett specifikt fenomen, i det här fallet fritidshem. Via diskursiv praktik organiseras kunskaper om fritidshemmet och därigenom ordnar människor sin förståelse av, och syn på, denna verksamhet (Foucault 1971/1993, 2008a). Tillvägagångssättet öppnar upp för ett urskiljande av subtila diskursiva mönster som kan vara betydelsefulla i ett försök att förstå den tid vi lever i. Genom vilka möjlighetsvillkor konstrueras och kategoriseras fritidshemmet och hur positionerar sig och positioneras subjekt i relation till detta? Ett avgörande fundament för sådant analytiskt arbete är synen på språk som konstituerande och performativt (Eilard 2021, Eilard & Dahl 2021, Wiklund 2021).

Michel Foucault framhöll upprepade gånger att hans analytiska verktygslåda med begrepp står var och en fri att använda på sådana sätt som passar det specifika projektet. Här plockas därmed begreppet ”underkastade vetanden” upp som ett sätt att vidga förståelsen av de rådande föreställningar som finns i och kring fritidshem idag. Underkastade vetanden förklarar Foucault som:

[...] en rad vetanden som diskvalificeras som otänkbara, som otillräckligt utarbetade vetanden: naiva vetanden, hierarkiskt underlägsna vetanden, vetanden som befinner sig under den kunskapsnivå eller vetenskaplighet som krävs. Och det är

när dessa vetanden underifrån framträder på nytt, när dessa okvalificerade eller till och med diskvalificerade vetanden framträder [...] på nytt som kritiken låter sig föras (Foucault 2008b, s 24–25).

Med avstamp i detta betraktas här vårdnadshavares röster som marginaliserade och deras kunskaper om fritidshem som *underkastade vetanden*. Det vill säga, vårdnadshavare till barn i fritidshem blir sällan hörda eller lyssnade på, utöver de årliga brukarenkäter som skolor skickar ut och i vilka de genom några kryss får skatta sin nöjdhet beträffande barnens utbildning i skola och fritidshem. Vårdnadshavarna kallas också till samtal om sina barn minst en gång per år, men vanligen handlar dessa främst om skolan och endast i låg grad eller i specifika fall om fritidshemmet. Givet detta kan påstås att vårdnadshavarnas perspektiv på fritidshemmet generellt avfärdas som irrelevant och förtigs, varpå det diskvalificerar sig som giltigt i exempelvis den utbildningspolitiska kontexten, och till viss del även i den konkreta verksamheten. De röster och perspektiv som ges herravälde är i stället myndigheter av relevans för fritidshemmet – främst Skolverket och Skolinspektionen – och vetenskapliga aktörer. Därtill tillmäts fritidshemspersonal och barn i fritidshem ett kvalificerat vetande om verksamheten.

Genom att lyfta fram vårdnadshavarnas underkastade vetanden kan alternativa sätt att förstå fritidshemmet och vår samtid öppna upp sig. Inte för att vårdnadshavarnas perspektiv är mer sant eller autentiskt, men för att utmana de dominerande synsätten och givna sanningarna, och som ett sätt att visa på hur kunskaper och vetande alltid är situerade i specifika sociala och historiska kontexter (Ahlbeck-Rehn 2010).

När vårdnadshavarnas vetande om fritidshem åskådliggörs framträder föreställningar om barns fritid som problematisk och därför i behov interventioner. Implicit inbegriper problematiken en riskdiskurs som gör gällande att såväl barns fritid som deras framtid behöver riskminimeras; "Risks are to be identified, assessed, monitored, reduced, insured against by the prudent citizen, effective professional, or well-organized agency" (Parton 1999, s 122). Begreppet *riskhantering* ter sig därför analytiskt applicerbart i sammanhanget. När fritiden och framtiden skildras som potentiellt riskfylld och farlig behöver dessa eventuella risker hanteras på ett eller annat sätt. Problemen behöver en lösning. Riskhanteringsbegreppet är användbart i resonemang om vilka slags situationer eller förehavanden som beskrivs som problematiska och hur åtgärder av dessa iscensätts (Dahlstedt 2018, Rose 1999):

[...] the problem of risk provides a key point of entry for investigating and understanding contemporary “advanced liberal” strategies for governing conduct in the area of child welfare policy and practice [...] (Parton 1999, s 102).

När vårdnadshavarna genom den diskursiva praktiken etablerar en riskdiskurs så producerar de samtidigt olika definitioner och kategoriseringar av fritidshemmet och barnen. Därigenom konstrueras olika *positioneringar*: de sätt på vilka vårdnadshavarna använder språket för att tillskriva fritidshemmet, barnen och även personalen specifika tillhörigheter eller identiteter (Davies & Harré 1990). I analysmaterialet gör sig en positionering av fritidshemmet som en försäkring i förhållande till olika slags risker gällande. Därav följer härnäst en teoretisering av fritidshem som en försäkrande institution.

Fritidshem som försäkringsinstitution

Försäkringar förknippas vanligen med det försäkringsväsende där olika typer av försäkringsinstitut florerar, och där en kategori utgörs av försäkringsbolag som säljer exempelvis hem-, villa-, bil-, sjuk- och olycksfalls-, djur-, barn- eller livförsäkringar. Vidare finns inom försäkringsbranschen en primär och genomgående grundbult: begreppet risk. I en allmän försäkringsdiskurs relateras risk till specifika sätt att hantera olika händelser som påverkar värden eller kapital (till exempel ekonomiskt eller mänskligt) som ägs eller representeras av ett kollektiv, en population. Detta kan beskrivas genom tre särskiljande drag: 1) Risk är något som går att beräkna. Det måste därmed vara möjligt att kalkylera och utvärdera riskens sannolikhet. 2) För att beräkning ska vara möjlig måste risken spridas över en population, där varje enskild person utgör en del av helheten. 3) Risk fungerar därtill som kapital, så till vida att det inte är en skada – behandlad som risk – som försäkras, utan ett kapital mot vilket försäkringen fungerar som en förlustgaranti (Ewald 1995).

Försäkringsidén kretsar kring att en population består av individer som alla är en riskfaktor och som alla är utsatta för risker. Samtidigt utgör ingenting en risk i sig självt, likväl som att allting kan betraktas som riskabelt, beroende av hur människor väljer att tolka och förstå olika händelser. Därför skapas försäkringsmarknaden av ett samhälles sociala villkor (politiska, juridiska, ekonomiska och moraliska), och där försäkringarnas löften handlar om social säkerhet (Ewald 1995).

Riskhantering genom försäkring definieras här som en riskteknologi, det vill säga särskilda sätt att dekonstruera, om-arrangera och

ordna olika företeelser, beteenden eller handlingar eller situationer. Ett förvaltande av liv genom ett bemästrande av tiden och disciplinerande av framtiden. Försäkring förstås genom detta som en praktik som framställs som rationell och kapabel att hantera – i betydelsen att säkra och trygga – populationer och därigenom också enskilda individer. Vem som behöver försäkras, hur och mot vad förändras över tid, varpå olika typer av försäkringar erbjuds inom olika slags institutioner (Ewald 1995). Betraktat som en riskteknologi – och utifrån en vidgad förståelse av vad en försäkring kan vara eller innebära – blir försäkringstanken applicerbar även i fritidshemskontexten varpå fritidshem kan skildras som en försäkringsinstitution. Som en sådan antas fritidshemmet producera säkerhet. *Hur* fritidshemmet kan iscensättas som en försäkringsinstitution och vilken slags säkerhet som kopplas till verksamheten fördjupas i analysavsnittet, där ovanstående teoretiska utgångspunkter och analytiska verktyg bildar ett tolkande raster över det empiriska materialet.

Material och procedur

Det analytiska arbetet bygger på vårdnadshavares obegränsade fritextsvar i en anonym kvalitativ enkät som skickats ut genom en version av verktyget *Servey & Report* som tillhandahålls av Stockholms universitet. Utskicket – innefattandes information om projektet inklusive samtyckesmöjlighet samt länk till enkäten – har i första hand gått till rektorer/biträdande rektorer och i vissa fall till fritidshemspersonal med ansvar för verksamheten, samt i några fall genom direktmail till ett specifikt fritidshem/fritidshemsavdelning. Sammantaget har drygt 700 rektorer/biträdande rektorer/fritidshem kontaktats i 87 kommuner utspridda över hela Sverige. Urvalet har skett genom en systematisk process där kommuner valts ut i omvänd alfabetisk ordning, från Ö till S från SKR:s kommunlista (SKR 2024). Inom dessa kommuner har därefter tillgänglighet till mailadresser varit styrande, där ett relativt stort antal kommuner/utbildningsenheter endast anger telefonnummer på sina websidor och därmed har sorterats bort. Det befintliga urvalet är därtill påverkat av ett frekvent studsande av ogiltiga mailadresser. I och med det tidskrävande arbetet med att söka fram varje skolenhet, dess rektor/biträdande rektor/fritidshem för att därefter kontakta dem inom alla kommuner per bokstav (alfabetet baklänges) har inte samtliga Sveriges kommuner inkluderats. När alla kommuner (samt alla dess skolenheter med fritidshem) till och med bokstaven S hade gått igenom bedömdes utskicket som tillräckligt stort för att kunna generera enkätsvar av sådan mängd att analysarbete skulle bli

möjligt. Såväl kommunala som privata fritidshem är inkluderade. Hur stor andel av de kontaktade utbildningsenheterna som valt att delta i studien genom att sprida länken till sina vårdnadshavare för barn i fritidshem enligt önskemål från forskaren är okänt. Sammantaget har urvalsprocessen varit systematisk, men nämnda inverkan faktorer har gjort det kvarvarande urvalet inom de utvalda kommunerna slumpmässigt. Totalt har 59 vårdnadshavare till barn i olika fritidshem skickat in svar. En låg svarsfrekvens i enkätstudien var förväntad i förhållande till den givna målgruppen, men sannolikt hade även andra tillvägagångssätt som exempelvis intervjuer genererat få deltagare eftersom förvärsarbetande eller studerande personer med barn i fritidshemsålder vanligtvis redan har fullt av åtaganden som tar deras tid och uppmärksamhet i anspråk. Svaren utgör totalt 8 sidor text om totalt ungefär 4000 ord.

Studiens kvalitativa ansats utifrån ovan beskrivna metodologiska premisser tillsammans med de teoretiska utgångspunkterna implicerar ett kunskapsanspråk som inte gör gällande någon generaliserbarhet men som i stället syftar till att lyfta fram och visa på hur vårdnadshavare förhåller sig till fritidshemmet genom sina sätt att besvara de givna frågorna. Kunskapsintresset ligger följaktligen i att undersöka vårdnadshavares perspektiv och synsätt och analysmaterialet är att betrakta som nedslag i, och exempel på, hur deras vetanden om verksamheten kan ta sig uttryck i och med att urvalet är baserat på tillgänglighet och frivillighet och därmed inbegriper ett begränsat antal forskningspersoner. De vårdnadshavare som valt att svara kan tänkas ha en likartad inställning till fritidshem – överlag positiv – varpå personer med andra erfarenheter av eller åsikter om fritidshemmet eventuellt inte finns representerade. Det är troligt att tidsaspekten många gånger varit avgörande för valet att svara eller inte svara på enkäten, då denna passerat förbi i det ständiga flöde av information som hela tiden pockar på uppmärksamhet.

De frågor som de deltagande vårdnadshavarna besvarat är: 1) Vad betyder fritidshemmets verksamhet för er som familj? 2) Vad bidrar fritidshemmet med i ditt/dina barns liv? 3) Vad tänker du kring fritidshemmets roll och funktion i samhället? samt 4) Övriga funderingar eller tankar som du vill lägga till! Samtliga enkätsvar inbegriper svar på frågorna 1–3, medan fråga 4 endast besvarats sporadiskt. Svaren är mellan 1–6 meningar långa.

Det analytiska arbetet tar avstamp i den diskursanalytiska arbetsgång som Peter Svensson (2019) föreslår och som kännetecknas av följande (överlappande) steg: närmande av det empiriska materialet, organisering av materialet, närläsning, tematisering och slutligen kontextualisering. I hela analysprocessen har frågorna om hur

vårdnadshavare genom sitt språkbruk konstruerar fritidshem, hur de positionerar sig själva och sina barn i relation till fritidshemmet samt hur de ser på fritidshemmet i förhållande till samhället i stort funnits i förgrunden. I det initiala närmandet har såväl regelbundenheter som avvikelser uppmärksammats. Återkommande innehållsmässiga trådar har i organiseringsfasen noterats och utifrån dessa har vårdnadshavarnas svar sedan sorterats. Den analytiska tematiseringen har vuxit fram genom närläsningar av svaren i växelverkan med att studiens fokus på just underkastade vetanden om fritidshem i relation till samtida dilemman kring barns fritid samt teoretisering av riskhantering vuxit fram. Tematiseringen har etiketterats under följande tre rubriker: Den trygga och säkra platsen, Den uppbyggliga verksamheten samt Den roliga tiden. Det teoretiska anslaget bildar analytiska ingångar till de kontextualiserande resonemang som förs i analysen. I analysavsnittet finns genomgående citat – pseudonymiserade i den mån det behövs – från vårdnadshavarna som exemplifierar de innehållsmässiga teman som är framträdande i svaren. Den forskarproducerade kategoriseringen är inte den enda tänkbara, utan istället endast en av många möjliga skildringar.

Gängse forskningsetiska överväganden har beaktats genom studiens alla faser (Vetenskapsrådet 2024) och det forskningsprojekt som studien är en del av har en godkänd etikprövning hos Etikprövningsmyndigheten. Hanteringen av det insamlade materialet ligger i linje med GDPR.

Analys

Genom vårdnadshavarnas underkastade vetanden om fritidshemmet framträder en syn på verksamheten som i mångt och mycket en motpol till såväl skolan som hemmet. Den utbildningspolitiska fritidshemsdiskursens upphöjande av begreppen komplettera och kompensera gör sig inte gällande här. Snarare än att målas upp som en ställföreträdare för skola och hem positioneras fritidshemmet som något annat – en trefaldig inrättning som: i) säkerställer barns fritid på specifika sätt, som ii) förebygger vissa givna problem och som iii) möjliggör en viss typ av meningsfullhet.

Vårdnadshavarnas beskrivningar av säkerställande av barns fritid ges utrymme under rubriken *Den trygga och säkra platsen*. Deras inringade av vilka problem som behöver förebyggas fördjupas i avsnittet *Den uppbyggliga verksamheten* och vilken typ av meningsfullhet vårdnadshavarna tillskriver fritidshemmet fokuseras i *Den roliga tiden*.

Den trygga och säkra platsen

”En trygg plats helt enkelt”. Den funktion vårdnadshavarna mest av allt tillskriver och efterfrågar av fritidshemmet är trygghet. Att säkerställa barns fritid handlar från deras perspektiv i mycket hög grad om att göra den trygg. Både i termer av att barnen själva ska känna sig trygga, men också genom att vårdnadshavarna kan vara trygga med att barnen har det bra och befinner sig på en säker plats under tiden de förvärvsarbetar: ”Att vi kan arbeta heltid och veta att våra barn är på en säker och trygg plats”. Även den ekonomiska tryggheten som verksamheten bidrar till i familjen utgör en viktig aspekt. Tillgängligheten till den trygga platsen innebär att fler kan arbeta heltid utan att utsätta barnen för otrygghet:

Utan fritids hade vår familj behövt arbeta deltid och förlita oss på barnpassning inom nätverket, men också att barnen hade behövt ta större eget ansvar tidigare genom att ta sig hem själva och klara sig stunder utan vuxentillsyn. Det hade inverkat på vår familjs ekonomiska möjligheter och trygghet.

Fritidshemmet positioneras som en viktig samhällsskugga vars frånvaro skulle skapa långtgående konsekvenser. I termer av försäkring handlar det om en jobbförsäkring, där fritidshemmet iscensätts som en garant för att populationen vårdnadshavare dels ska kunna förvärvsarbeta i så stor utsträckning som familjeekonomin kräver, dels kunna göra det utan att sätta barnen i fara och utan att behöva oroa sig för dem. Barnen i sig positioneras som trygghetsbehövande och fritidshemmet lyfts fram som en trygghetsgivare. En trygghetsförsäkring som verkar för att minimera otrygghet hos populationen barn i fritidshemsålder. Ett fritidshem som inte lyckas leva upp till trygghetsförväntningarna rasar emellertid snabbt i värde. Om trygghet inte kan levereras så ser sig vårdnadshavarna om efter alternativa lösningar:

Min önskan är att det ska vara en plats för barn att landa på efter en dag i skolan med mycket nytt och mycket lärande. Fritidshemmet behöver kunna erbjuda en plats för alla barn, de som behöver lugn och ro, återhämtning, trygghet, stimulering och fri lek. Vilket kräver mycket av personalen som arbetar där, att kunna tillgodose alla barns olika behov. Om mitt barn inte hade känt sig trygg på fritids hade jag behövt lösa det på annat sätt, så det är en lika viktig plats och funktion i skolan som klassrum och lärande.

Otryggheten framträder bland annat när personalbehovet inte tillgodoses, både vad gäller antal personal i förhållande till barngruppens storlek, men

också beträffande deras avsaknad av adekvat utbildning. Konsekvensen av otrygga fritidshem gör inte bara gällande att vårdnadshavarna vänder ryggen till, även barnen överger platsen:

På vårt fritids är det brist på personal, framförallt utbildad personal. Denna brist på personal skapar otrygghet för barnen. Det har en tid varit stor personalomsättning på vårt fritids vilket tyvärr gör att många barn inte vill vara där.

På samma gång som fritidshemmet betraktas som otryggt när bemanningen är bristfällig, så kan också tillgängliga personer bidra med mer eller mindre trygghet: "Stor skillnad på vilka barnen känner sig trygga med och upplever som empatiska och lyhörda och intresserade vuxna". Trygghet å sin sida följer av "[...] vuxna som ser mitt barn" och att det hela tiden "[...] finns vuxna som tar hand om barnen och ser till att de har det bra". Allra helst genom "[...] kända pedagoger som följt med barnen under skoldagen" och "[...] som gör sitt bästa för barnen – varje dag!". Just fritidshemspersonalens trygghetsskapande förklaras genom den "mer långtgående kontakt" som de upprättar med barnen till skillnad från exempelvis skolans lärare. Vårdnadshavarna framhåller också personalens trygga relationer med barnen som en faktor som underlättar för dem att "[...] fånga upp barn som mår dåligt" och positionerar personalen som viktiga personer inte bara på eftermiddagarna utan även mer generellt i barnens liv: "Värdefulla vuxna som ger livet mening [...]".

I vårdnadshavarnas version har fritidshemmet ingen primär kompensande funktion för eventuell avsaknad av trygghet i familjeförhållandena i hemmet, men görs i stället till en plats som – när den fungerar önskvärt – tillför trygghet på olika sätt: för barnen, för vårdnadshavarna och familjen samt för samhället i stort.

Den uppbyggliga verksamheten

I vårdnadshavarnas diskursiva praktik görs fritidshemmet till en riskhanterande försäkringsinstitution i vilken några specifika problem bör minimeras eller förebyggas.

Problemen som vårdnadshavarna förväntar sig att verksamheten tar hand om inbegriper barnens fritid här och nu likväl som barnens framtid och de handlar om följande riskfaktorer: att hamna i social exkludering, dåliga situationer och/eller kriminalitet, att hamna i osunda skärmvanor, som delvis även handlar om att hamna i osunt stillasittande, samt att hamna i osunda kostvanor.

Förebyggande i relation till riskfaktorn social exkludering inbegriper en form av social försäkring som består av preventiva insatser som i det närmsta kan beskrivas som brottsförebyggande fostran med avsikt att socialisera barnen till önskvärda samhällsmedborgare. Med vårdnadshavarnas egna ord kretsar detta kring att barnen ska ges ramar för, och stöd i, sitt "[...] lärande av sociala koder i en strukturerad miljö" och utveckla sociala färdigheter genom att "[...] lära sig visa hänsyn och ta ansvar". Här tycks tilltro finnas till att en tillrättalagd miljö också genererar tillrättalagda barn. En verksamhet som medvetandegör vad som i samhällets ögon är rätt och vad som är fel förväntas också leda till barn som kan reglera sig själva i enlighet med vad som betraktas som önskvärda och icke önskvärda beteenden. Samvaron med andra pekas ut som central tillsammans med "[...] vuxna som har tillsyn [...]" i en verksamhet med "[s]tabilitet i form av vuxna förebilder [...]". Gemenskap samt rollmodeller som föregår med gott exempel fungerar som skyddsfaktorer i den sociala försäkringen. Det förebyggande fritidshemmet ska säkerställa att "[...] barnen har en konstruktiv, positiv och pedagogisk sysselsättning". Genom att spendera tid i den uppbyggliga verksamheten med den kontrollerande och säkerställande personalen och engageras i "[...] en vettig och pedagogisk sysselsättning [...]" lär sig barnen regler, samspel och att vara en bra kompis. Något som i sin tur sägs "[...] forma barnen inför framtiden [...]", stärka deras självkänsla, öka deras självständighet och bidra till att de "[...] kommer in i samhället lättare". Vårdnadshavarna gör implicit gällande att en för fritidshemmet angelägen uppgift är att fungera som ett övningsamhälle i miniatyr där barnen ges möjlighet att tillägna sig förståelse för hur ett samhälle fungerar och hur de själva bör fungera däri som en förberedelse för att därefter lyckas komma in i det riktiga samhället. Det uppbyggliga socialiseringsprojektet står och faller med tillgången till professionell personal som kan lotsa barnen framåt i den sociala komplexitet som samvaro med andra och ett fungerande samhällsmedborgarskap utgör: "Jag tror att fritids har en viktig roll i att lära barn det sociala samspelet under guidning av utbildad personal".

Inkluderat i försäkringen mot olika typer av social exkludering ingår också samhällelig integrering där fritidshemmet positioneras som en plats där sådan bearbetning av barnen är passande: "Oerhört viktig för att integrera alla barn någorlunda likvärdigt". I verksamheten erbjuds möjligheter att möta och lära sig förstå att olika personer har olika bakgrunder, olika förutsättningar och olika sätt att fungera på:

Det är en viktig plats för att komma i kontakt med människor från alla bakgrunder, både vuxna och barn. Det blir då en

möjlighet till integration mellan samhällsklasser och etniciteter och bygger förståelse och respekt för olikheter.

Fritidshemmet väntas rymma samhällseliga olikheter och genom detta fungera som nyss nämnda minisamhälle där barnen genom autentiska möten kan erfara förekomsten av skillnader och öka förståelsen för allas lika värde.

Den riskhantering som antas pågå i den uppbyggliga verksamheten innebär ett förhållande av att önskad beteenden får fäste genom inlemmande av samhällseliga normer och värden som ytterligare en form av skyddsfaktor. Det yttersta hotet som tornar upp sig är destruktiva sammanhang som potentiellt kan leda barn in i kriminalitet. Som orsak till sådant fördärv pekats ensamhet ut. Barn som lämnas ensamma befaras vara i riskzon för dåligheter:

Utan fritidshemmen hade fler barn behövt vara ensamma hemma efter skoltidens slut och det kan leda till önskad konsekvenser för en del barn, t ex tidigare kriminalitet mm.

Riskhanteringen som tillskrivs fritidshemmet innebär ett försäkrande mot en möjlig, men ännu inte utagerad, misskötsamhet. Ensamhet i sig lyfts också fram som något som ska undvikas:

Viktigt för att skapa en meningsfull fritid och social samvaro på en trygg plats, för barn som kanske annars blir ensamma eller hamnar i dåliga situationer.

Just talet om meningsfullhet och betydelsen av kompisar som motvikt mot ensamhet återkommer i analysystemat *Den roliga tiden*, men ensamhet härleds också till en av de andra identifierade riskfaktorerna som vårdnadshavarna uppehåller sig kring, nämligen den om osunda skärmvanor. Fritidshemmet görs till en motpol mot tomma hem där ensamma barn isolerar sig framför skärmar:

Det innebär också möjlighet till skärmfri tid. Om inte fritids fanns som val skulle våra barn gå hem till ett tomt hus och sitta isolerade på sina rum och se på tv alternativt spela på datorn.

Fritidshemstid utgör så att säga en försäkring mot alltför mycket och eventuellt alltför opassande skärmtid. I vårdnadshavarnas underkastade vetanden framställs skärmar som icke önskvärda i den omfattning och utsträckning som barn konsumerar dem idag. När verksamheten konstrueras som uppbygglig så utgör skärmarna en risk som ska minimeras: "Barn lär sig bra fritidssysselsättning, som

inte innefattar skärmar men social samvaro, rörelse, att lära sig nytt". Det finns ett återkommande förgivettagande om att platsen är fri från skärmar: "Med ökad skärmtid hos barn och vuxna så är fritids en plats där barnen inte utsätts för skärm". I stället nämns sysselsättningar och aktiviteter som att spela "vanliga spel", rita, pyssla, läsa och leka. Verksamhetens betydelse menas också öka ju större plats skärmar tillåts ta under resterande tid under dygnet och i resterande delar av samhället.

Skärmanvändning implicerar ofta stillasittande, vilket är en av de riskfaktorer och en icke särskilt önskvärd sysselsättning som fritidshemmet ska råda bot på i den riskdiskurs som vårdnadshavarnas vetanden är impregnerad av. Fritidshemmet fungerar i deras version som en typ av hälsoförsäkring genom att positionera verksamheten som aktiverande. Med utgångspunkt i att stillasittande är osunt så ska personalen bidra till att barnpopulationen får "[...] en aktiv vardag" som inbegriper "[r]örelse så inte barnen sitter stilla utan aktiveras". Aktiveringen som efterfrågas ska vara allsidig och många exempel räknas upp, däribland fin- och grovmotorisk rörelse, fysisk aktivitet inom- och utomhus, gympa, skridskoåkning med mera. Genom riskteknologin avvärjs det moraliska och hälsovådliga förfall som målas upp som en risk hos stillasittande barn.

Som en del i hälsoförsäkringen ingår även tal om att motverka osunda kostvanor. I fritidshemmet som en uppbygglig verksamhet ingår säkerställande kostrutiner vad gäller såväl tider som innehåll: "Vetskapen att mitt barn får måltider på utsatta tider". Genom det mellanmål som i fritidshemmet serveras på eftermiddagen får barnen "[...] möjlighet för balanserad och nyttig kost [...]". Genom att befinna sig i verksamheten förhindras barnen från att utsättas för ätbara lockelser som finns tillgängliga på den farliga gatan och från att stoppa i sig osunda produkter som finns hemma i skåpen: "[...] barnen får mat och behöver inte ta fram själva alternativt bli lockade till att köpa eller äta onyttigt hemma [...]". Säkerställandet av en sund kost genom tillhandahållande av mellanmål fungerar i riskhanteringen som en hälsofrämjande insats, ett förhindrande av moraliskt förfall kopplat till barns ätande.

Positioneringen av en uppbygglig verksamhet görs till en slags livförsäkring, där hälsa och välgång hos populationen barn i fritidshemsålder står på spel. Värdet i deras humankapital – hälsan inräknad – får inte minska, utan ska genom fritidshemspersonalens säkerställande insatser istället förmås att öka.

Den roliga tiden

Från vårdnadshavarnas håll iscensätts fritidshemmet som en möjliggörare av en viss typ av meningsfullhet för barnen: "[...] en meningsfull fritid och kan umgås med kompisar i en trygg miljö". Kärnan kretsar kring "[...] mycket mycket glädje" och att få "[u]ppleva vänskap", det vill säga: "Att ha kul och träffa vänner". Att få vara med kompisar och ha roligt tillsammans blir en form av friskfaktor i den riskhanterande verksamheten, där den riskabla ensamheten byts ut mot ett för barnen meningsfullt umgänge: "De har roligt med kompisar istället för att behöva vara ensamma hemma på eftermiddagen". Vänskapandet beskrivs värdefullt både genom att barnen kan leka med redan befintliga kompisar, att dessa relationer kan fördjupas och utvecklas, samt att det finns stora möjligheter att etablera nya kontakter och därmed vidga vänskretsen. I en tillvaro full av scheman och måsten ter sig tid med kompisar inte vara någon självklarhet, men samtidigt en prioriterad sysselsättning: "Att i en stressig vardag ge barnen möjlighet att umgås med vänner innan middagar och aktiviteter".

Den meningsfullhet som vårdnadshavarna påkallar handlar utöver vänskapande också om att tillsammans med kompisar få "[...] jämna ut vardagen med lek". Den typ av lek som främst förespråkas är barninitierad och så kallad fri: "[...] vara med sina vänner i en miljö som jag antar är mindre styrd än under skoltid och hon får leka fritt vilket jag uppfattat varit det bästa".

Tal om lärande förekommer hos vårdnadshavarna, men endast i sparsam omfattning, företrädesvis fränkopplat skolan och i form av erbjudanden av roliga och stimulerande aktiviteter. Personalen positioneras aldrig som lärare utan snarare som "[...] vuxna förebilder som stöttar barnen i deras lek". Lärandet underordnas betydelsen av att få vara med kompisar, "[a]tt få chansen att använda sin fantasi och utnyttja sitt barnasinne i roliga lekar", "[...] tillbringa fina tider med varandra" och att få utveckla sina egna intressen i vårdnadshavarnas vetanden om fritidshem. Det meningsfulla gemenskapandet kan förstås som ett försäkrande av fritiden. Fritid spenderad i fritidshemmet är riskminimerad, medan fritid utanför fritidshemmet framstår som förhållandevis riskfylld.

Avslutande kommentar

Det riskhanterande fritidshemmet

Genom vårdnadshavarnas blick på fritidshemmet tillgängliggörs ett komplement till den officiella utbildningspolitiska diskurs som

omgärdar den samhälleliga inrättning där en mycket stor andel barn – företrädesvis mellan 6 och 9 år, men delvis även 10–12-åringar – under vardagar spenderar flera timmar. Deras underkastade vetanden gör gällande att verksamheten inte betraktas som en förlängning av skolan eller en ersättning för hemmet. I stället positioneras den som en tryggande plats med karaktärsdanande miljö som tillåter meningsfull rolighet tillsammans med kompisar. Vårdnadshavarnas synsätt ligger i linje med hur barn skildrar verksamheten: tillitsfulla relationer till personalen är centralt för barnens trygghet och välbefinnande. Barnen efterfrågar personal som bland annat är lekfull och bidrar till en glad gemenskap men som också är stöttande och ansvarsfull (Lager, 2021). Samtidigt är möjligheten att få vara med kompisar avgörande för att barnen själva ska betrakta tiden i fritidshem som meningsfull (Lager & Gustafsson Nyckel 2022).

Att det från utbildningspolitiskt håll i början av 2010-talet initierades ett förstärkt utbildningsuppdrag och förtydligat undervisningsansvar med ett likställande av fritidshemstid som tid för läroplanslärande är ingenting som är synligt i vårdnadshavarnas diskursiva konstruktion av fritidshemmet. Lärandediskursen får träda tillbaka till förmån för tal om en förebyggande och skyddande – riskhanterande – arena. Dessa aspekter ligger i linje med senare års utveckling av den officiella fritidshemsdiskursen som alltmer framhåller vikten av att hantera olika typer av samhälleliga utmaningar, däribland att stävja (gäng-)kriminalitet och där fritidshemmets kompensatoriska uppdrag betonas tydligare, särskilt i relation till fritidshem belägna i områden med socioekonomiska utmaningar (Gardesten, Ackesjö & Wernholm 2023). Bland annat föreslås ett allmänt och avgiftsfritt fritidshem med motiveringar om att det skulle kunna göra barns livschanser mer likvärdiga genom att verksamheten motverkar utanförskap och utgör en motvikt för barn som saknar trygga och säkra hemförhållanden (SOU 2022:61). Barn och deras fritid är en problematisk ekvation även hos vårdnadshavarna, och i vilken fritidshemmet positioneras som en tacksam plats att hantera den problematik och de riskscenarier som lyfts fram. Osunda och destruktiva beteenden förväntas styras upp av expertis i en tillrättaläggande miljö – barns fritid ska kontrolleras, säkerställas och tryggas (Rohlin 2003, 2006). I den officiella utbildningsdiskursen likväl som i fritidshemmets praktik innefattar termen omsorg en stor del av denna problem- och riskhantering, det vill säga: genom omsorgsuppdraget tar personalen hand om barnen på diverse olika sätt (Hjalmarsson & Löfdahl 2014).

I en tid tydligt präglad av orolighet, osäkerhet och förändring efterfrågar människor trygghet och stabilitet. När omvärlden skälver

blir det önskvärda att skapa lugnande garantier som står för säkerhet och som kan erbjuda en motvikt till det som är tungt och svårt. Den primära riskhanteraren var under 1900-talets mitt välfärdsstaten. Socialpolitiska åtgärder och offentliga skyddssystem var satta att hantera allehanda risker vilket gjorde att enskilda människor inte behövde bekymra sig för, eller knappt ens lade märke till, dessa. Genom nyliberalismens intåg har sedan 1980-talet riskansvaret förskjutits bort från staten och mot individen utifrån idéer om risksamhället, i vilket varje samhällsmedborgare behöver aktiveras till att bli sin egen riskhanterare och på så sätt säkerställa sin personliga välfärd (Dahlstedt 2009, Rose 1999). I vårdnadshavarnas riskdiskurs är det emellertid inte barnen som ansvariggörs för de föreställda risker som fritiden utgör. Istället förläggs ansvaret på fritidshemmet och dess personal. Vårdnadshavarnas underkastade vetanden inbegriper en efterfrågan på ett mer utpräglat och aktivt skyddssystem som fångar upp och förhindrar oönskade sysselsättningar och beteenden genom ett expertdrivet fostransprojekt. Detta kan relateras till studier som visar att fritidshemspersonal vill och försöker jobba på tillräckliga och önskvärda sätt med exempelvis barnens sociala inkludering och utveckling, men att strukturella förutsättningar ofta stjälper sådana ambitioner vilket i sin tur gör personalen frustrerad (Jonsson 2021, Jonsson & Lillvist 2019). Tidigare forskning påvisar också en avsaknad av likvärdighet i fråga om innehåll och kvalitet mellan olika fritidshem (Andishmand 2017, Kosaretsky & Ivanov 2019).

Betraktat genom den teoretiska riskteknologi-linsen gör konstruktionen av fritidshemmet som en försäkringsinstitution det möjligt att föreställa sig en lämplig lösning på de samtida farhågor som barns fritid väcker. Genom personalen förvaltas och försäkras barnpopulationen via ett institutionaliserat bemästrande av deras fritid och genom ett disciplinerande av framtiden (Parton 1999). Barnens fritid blir inlemmad i en barnförsäkring genom att verksamheten fungerar som en producent av trygghet och deras framtid täcks av en livförsäkring vars ändamål är att förhindra förtida och onödigt förstörande av mänskligt kapital.

Som försäkringsinstitution är fritidshemmet varken skola eller hem:

- när skolan är styrd och kunskapsfokuserad är fritidshemmet istället fritt och gemenskapsfokuserat, något som också blir synligt i Peter Karlsudds (2023) studie som visar hur fritidshemspersonal använder sig av olika strategier och metoder för att säkerställa att alla barn känner tillhörighet i gemenskapen.
- Om hemmet är ensamt så är fritidshemmet socialt, vilket exempelvis framgår av Birgitta Lundbäcks (2024) forskning

om hur fritidshemspersonal arbetar med social inkludering bland annat genom att själva agera aktiva och medlekande förebilder i lekgemenskaper.

- Eftersom fritid utanför verksamheten riskerar att inbegripa skärmar, stillasittande och fel slags mat, så är fritidshemmet istället aktiverande, fritt från skärmar och med tillgång till rätt slags mat. Frågan om just skärmanvändning i fritidshemmet är något av en vattendelare och i linje med vårdnadshavarnas förväntningar om skärmfri verksamhet finns det fritidshem där digitala verktyg är frånvarande. Det finns emellertid även verksamheter som tillåter skärmanvändning vid speciella tillfällen och ytterligare andra där skärmar används dagligen (Elvstrand, Stenliden & Lago 2023).
- I försäkringsinstitutionen som varken är skola eller hem så fungerar personalen som ställföreträdare för skolan och hemmet så till vida att vuxentillsyn erbjuds. Personalen skildras dock inte som lärare – trots att en yrkeskategori i fritidshem är just lärare (grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem) – som kompletterar skolans lärande och inte heller som önskvärda vårdnadshavare som kompenserar för – i samhällets ögon – otillräckliga hemförhållanden. I stället positioneras personalen som trygga förebilder.

Till skillnad från den av skollag (SFS 2010:800) och läroplan (Skolverket 2024) påkallade lärandeinstitution vars främsta sysselsättning består i att maximera livet genom ett ständigt växande kunskapskapital, gör vårdnadshavarna fritidshemmet till en riskminimerande försäkringsinstitution där den främsta uppgiften utgörs av att uppbåda och vidhålla en trygg, säker och meningsfull fritid och framtid för barnen. För att tala genom vårdnadshavarna själva: "[...] det är en livlina [...]" och "[j]ag hoppas att mitt barn vill gå på fritids länge!"

Referenser

- Ahlbeck-Rehn, Jutta (2010): Underkuvade kunskaper och genealogins möjligheter. *Sociologisk Forskning*, 47(2), 25–46.
<https://doi.org/10.37062/sf.47.18455>
- Andishmand, Catarina (2017): *Fritidshem eller servicehem? En etnografisk studie av fritidshem i tre socioekonomiskt skilda områden* (Doktorsavhandling). Göteborg: Göteborgs universitet.

- Borg, Anna-Lena (2023): 'This place does not feel safe': Safe and unsafe spaces in Swedish school-age educate, *Children's Geographies*, 21(6), 1044–1057. <https://doi.org/10.1080/14733285.2023.2175315>
- Caspersen, Joakim & Holmedahl Hermstad, Ingrid (2022): Mechanisms of persisting inequality: Case studies of Norwegian daycare facilities for children. *International Journal for Research on Extended Education*, 10(2), 28–39. <https://doi.org/10.3224/ijree.v10i2.03>
- Dahlstedt, Magnus (2009): *Aktiveringens politik: Demokrati och medborgarskap i ett nytt millenium*. Stockholm: Liber.
- Dahlstedt, Magnus (2018): Inledning: Drömmar om ett annat Sverige. I Magnus Dahlstedt, red: *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och vilja till inkludering*, s 9–22. Linköping Studies in Social Work and Welfare 2018:3. Linköping: Linköpings universitet.
- Davies, Bronwyn & Harré, Rom (1990): Positioning: The social construction of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20, 43–63. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1990.tb00174.x>
- Djurberg, Sara (2022): Rektorn: Fritidshemmet viktigt för att hålla barnen borta från gängen. *Vi Lärare*. Hämtad 2024-03-01 från <https://www.vilarare.se/fritidspedagogik/fritidshem/rektorn-fritidshemmet-viktigt-for-att-halla-barnen-borta-fran-gangen/>
- Eilard, Angerd (2021): Rasifiera(n)de strukturer och positioneringar: Diskursanalys med exempel från läromedel och SVT. I Angerd Eilard & Christoffer Dahl, red: *Diskursanalys med utbildningsvetenskapliga perspektiv*, s 167–196. Lund: Studentlitteratur.
- Eilard, Angerd & Dahl, Christoffer (2021): Inledning: Diskursanalyser för utbildningsvetenskapliga studier och sammanhang. I Angerd Eilard & Christoffer Dahl, red: *Diskursanalys med utbildningsvetenskapliga perspektiv*, s 11–40. Lund: Studentlitteratur.
- Elvstrand, Helene; Stenliden, Linnéa & Lago, Lina (2023): How digital activities become (im)possible in Swedish school-age educate centres. *Journal of Childhood, Education & Society*, 4(1), 84–94. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202341246>
- Ewald, Françios (1995): Försäkring och risk. I Kenneth Hultqvist och Kenneth Petersson, red: *Foucault: Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik*, s 86–100. Stockholm: HLS Förlag.
- Foucault, Michel (1971/1993): *Diskursens ordning*. Stockholm: Symposion.

- Foucault, Michel (2008a): *Diskursernas kamp*. Stockholm: Symposion.
- Foucault, Michel (2008b): *Samhället måste försvaras: Collège de France 1975–1976*. Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Gardesten, Jens; Ackesjö, Helena & Wernholm, Marina (2023): Den problematiska fritiden 2.0: Fritidshemmets kompensatoriska uppdrag i socioekonomiskt utsatta områden. *Nordisk tidsskrift för pedagogikk og kritikk*, 9, 249–259. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v9.5573>
- Hjalmarsson, Maria & Löfdahl, Annica (2014): Omsorg i svenska fritidshem: Fritidspedagogers etiska förmåga och konsekvenser för barn. *BARN: Forskning om barn og barndom i Norden*, 32(3), 91–105. <https://doi.org/10.5324/barn.v33i3.3503>
- Hjalmarsson, Maria; Löfdahl Hultman, Annica & Warin, Jo (2017): Gendered aspects of leisure-time teacher's care: Social and physical dimensions. *Education Inquiry*, 8(3), 232–245. <https://doi.org/10.1080/20004508.2017.1308459>
- Hjalmarsson, Maria & Odenbring Ylva (2020): Compensating for unequal childhoods: Practitioners' reflections on social injustice in leisure-time centres. *Early Child Development and Care*, 190(14), 2253–2264. <https://doi.org/10.1080/03004430.2019.1570176>
- Holmberg, Linnéa (2018): *Konsten att producera lärande demokrater* (Doktorsavhandling). Stockholm: Stockholms universitet.
- Johansson, Jonas & Söderman, Johan (2023): Fritidshemspersonals tal om barns fysiska aktivitet: Samhällelig påverkan och möjliga implikationer. *Utbildning & Lärande*, 17(1), 45–63. <https://doi.org/10.58714/ul.v17i1.12751>
- Jonsson, Helena M. (2021): *De gör sitt bästa, men det räcker inte: Personals och vårdnadshavares perspektiv på fritidshemmets inkluderande praktik* (Masteruppsats). Linköping: Linköpings universitet.
- Jonsson, Kristina & Lillvist, Anne (2019): Promoting social learning in the Swedish leisure time centre. *Education Inquiry*, 10(3), 243–257. <https://doi.org/10.1080/20004508.2019.1571358>
- Karlsson, Sandra (2024): "(Maybe) I am going to school-age educare because now I have a residence permit": Children's non-access to school-age educare in a Swedish asylum context. *Nordic Journal of Migration Research*, 14(2), 1–18. <https://doi.org/10.33134/njmr.701>
- Karlsudd, Peter (2023): Inclusion through participation: Fostering pupils' feelings of belonging in Swedish after-school care.

- Education Sciences*, 13(4), 376. <https://doi.org/10.3390/educsci13040376>
- Kerr, Kirstin (2021): Supporting “slow renewal”: Developments in extended education in high-poverty neighbourhoods in England. *International Journal for Research on Extended Education*, 9(1), 87–101. <https://doi.org/10.3224/ijree.v9i1.08>
- Kosaretsky, Sergey & Ivanov, Ivan (2019): Inequality in extracurricular education in Russia. *International Journal for Research on Extended Education*, 7(2), 132–142. <https://doi.org/10.3224/ijree.v7i2.03>
- Lager, Karin (2021): ”Som kompisar, fast vuxna”: Relationens betydelse för barns aktörskap i fritidshem. *Barn: Forskning om barn og barndom i Norden*, 39(2–3), 29–45. <https://doi.org/10.5324/barn.v39i2-3.3759>
- Lager, Karin & Gustafsson-Nyckel, Jan (2021): Teachers enacting complementation and compensation in a practice under strain: Policy and practice in Swedish school-age educate. *International Journal for Research on Extended Education*, 9(1), 7–21. <https://doi.org/10.3224/ijree.v9i1.03>
- Lager, Karin & Gustafsson Nyckel, Jan (2022): Meaningful leisure time in school-age educate: The value of friends and collective strategies. *Education in the North*, 29(1), 84–100. <https://doi.org/10.26203/spn0-8f76>
- Lago, Lina & Elvstrand, Helene (2019): ”Jag har oftast ingen att leka med”: Sociala exkludering på fritidshem. *Nordic Studies in Education*, 39(2), 104–120. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-5949-2019-02-03>
- Lilla, Nanine & Schüpbach, Marianne (2021): Extended education in Germany between complementation and compensation: An analysis of extracurricular primary school offerings with regard to content, frequency, and range, in connection with the composition of the student body. *International Journal for Research on Extended Education*, 9(1), 22–44. <https://doi.org/10.3224/ijree.v9i1.04>
- Ljung Egeland, Birgitta (2015): *Berättelser om tillhörighet: Om barn med migrationsbakgrund på en mindre ort* (Doktorsavhandling). Karlstad: Karlstads universitet.
- Lundbäck, Birgitta (2025): Lärares handlingar för att främja social inkludering i fritidshemmets utomhusverksamhet: En observationsstudie. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 30(1), 97–120. <http://dx.doi.org/10.63843/pfs.v30i1-2.53841>

- Odenbring, Ylva (2019): The daily life and reality behind child poverty in Sweden: Children's and adolescents' voices. *Child Indicators Research*, 12, 847–859. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9558-z>
- Odenbring, Ylva; Johansson, Thomas & Lunneblad, Johannes (2016): Blaming and framing the family: Urban schools and schools officials talk of neglecting parents. *Urban Review*, 48, 484–498. <https://doi.org/10.1007/s11256-016-0364-y>
- Odenbring, Ylva; Lunneblad, Johannes & Hellman, Anette (2017): I småstadens marginal: Berättelser om en skolas integrationsarbete i en socialt utsatt stadsdel. *PAIDEIA*, 14, 51–60.
- Parton, Nigel (1999): Reconfiguring child welfare practices: Risk, advanced liberalism, and the government of freedom. I Adrienne S. Chambon; Allan Irving & Laura Epstein, red: *Reading Foucault for Social Work*, s 101–130. New York: Columbia University Press.
- Perselli, Ann-Katrin & Hörnell, Assar (2019): Fritidspedagogers förståelse av det kompletterande uppdraget. *Barn* 37(1), 63–79. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i1.3007>
- Rohlin, Malin (2003): Den problematiska tiden. I *Barns fritid*, s 99–110. Stockholm: Centrum för barnkulturforskning.
- Rohlin, Malin (2006): The problematic time. I Thomas S. Popkewitz, Kenneth Petersson & Ulf Olsson, red: *The Future is not What it Appears to be: Pedagogy, Genealogy and Political Epistemology*, s 290–304. Stockholm: HLS Förlag.
- Rose, Nikolas (1999): *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SFS 2010:800: *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen (2010): *Kvalitet i fritidshem*. Kvalitetsgranskning, Rapport 2010:3. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2011): *Fritidshemmet: Lärande i samspel med skolan*. Forskning för skolan. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolverket (2024): *Fritidshemmet*. Hämtad 2024-10-30 från <https://www.skolverket.se/undervisning/fritidshemmet>
- Skolverket (2024): *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Lgr22*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2023): *Fritidshemmet: Ett kommentarsmaterial till läroplanens fjärde del*. Stockholm: Skolverket.
- SKR (2024): *Kommuner*. Sveriges Kommuner och Regioner. Hämtad 2024-10-18 från <https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/kommunerlista.1246.html>.

- SOU 2022:61: *Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Svensson, Peter (2019): *Diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2024): *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wiklund, Matilda (2021): Digital teknik i undervisning: En foucauldiansk diskursanalys. I Angerd Eilard & Christoffer Dahl, red: *Diskursanalys med utbildningsvetenskapliga perspektiv*, s 221–238. Lund: Studentlitteratur.

Copyright Holmberg 2025. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.